

valamint a fizika egész társadalomra gyakorolt hatásának megvitatására, mint például: kutatási és tudományos politika, EU Horizon Keretprogram, kutatási alapok, európai együttműködés, nemzetközi együttműködés, a fejlődő országok fizikája, az energia és a környezetvédelem, az oktatás és a fiatalok lehetőségei, az ipar fizikája, a nemek kérdése, az európai integráció, a nyílt források és nyílt adatok. Széles tagsági bázisa révén az EPS képviselni tudja az európai fizikus közösség véleményeit, és a fizika nézőpontja alapján hasznos információkat nyújt a politikai döntéshozók és a nagyközönség számára fontos kérdésekben. Hogy hatékonyabb legyen az együttműködés

az EU politikai vezetőivel, az EPS 2016-ban Brüsszelben irodát nyitott egy EU ügyekkel foglalkozó tanácsadóval. Ezenkívül az EPS létrehozott egy tudományos politikákkal foglalkozó tanácsadó testületet (Advisory Board on Science Policies, ABSP). Az ABSP tagjai konzultációkat folytatnak és tanácsokat adnak bizonyos politikai kérdésekkel kapcsolatban.

Az EPS jól hallhatóan és világosan képviseli a fizikus közösség véleményét, együttműködve partnerszervezeteivel a közös célok megvalósításának érdekében. Ezért, éppúgy, mint alapításának idején, az EPS jelenleg is tudományos hidakat biztosít „a fizikai tudomány egységének megőrzésére”.

AZ EURÓPAI FIZIKAI TÁRSULAT ÖTVEN ÉVE

Rüdiger Voss
az EPS elnöke

Az EPS kezdeti időszaka

Az 1968-as év olyan fordulópontot jelentett Európa háború utáni történelmében, amely mélyen bevésődött kollektív emlékezetünkbe. Az amerikai egyetemektől kiinduló, a vietnámi háború ellen tiltakozó, majd Európába is áttérjedő tömeges diákmozgalmak az 1968. májusi párizsi tüntetésekkben, és számos más európai ország hasonló eseményeiben érték el tetőpontjukat. A világpolitika a kelet-nyugat ellentétéről, a hidegháborúról szólt, és Európát mélyen megosztotta az a „vasfüggöny”, amelynek az 1961-ben emelt berlini fal volt a leglátványosabb szimbóluma. 1968 márciusában az egyetemistáknak és az értelmiségieknek a lengyelországi kommunista rezsim elleni tüntetéssorozatát a biztonsági erők elfojtották, majd augusztus 21-én a Szovjetunió és a Varsói Szerződés más tagállamainak 500.000 főt meghaladó hadserege megszállta Csehszlovákiát, leverve a liberalizációért, a demokráciáért, valamint az emberi jogok érvényesítéséért indított, „Prágai tavasz”-ként ismertté vált mozgalmat.

Az írás a szerző *Fifty years of EPS (Il Nuovo Saggiatore 34/3–4 (2018) 70–73, ©Italian Physical Society, 2018.)* című cikkének magyar változata. Fordította Szabó Szilárd. Az Olasz Fizikai Társulat engedélyével közöljük.

Rüdiger Voss fizikus, PhD. Szakmai életének legnagyobb részét a CERN-ben töltötte, pályáját az ISR-en folytatott kísérletekkel kezdte Carlo Rubbia vezetése alatt. Karrierjében kiemelkedik a mélyen rugalmatlan müonszórás kísérletek végzése a Szuperprotonszinkrotronban, és az ATLAS-detektor megtervezése és megépítése az LHC-ban. 2016-os nyugdíjba vonulását megelőzően sok éven keresztül volt a CERN Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának vezetője. 2017 áprilisa óta az EPS elnöke.

Ilyen háttérrel a mai szemünkkel valóságos csodának tűnik, hogy a csak néhány héttel később megalakított Európai Fizikai Társulat egy asztalhoz ültette a Csehszlovák Fizikai Társulat és a Szovjet Tudományos Akadémia képviselőit. A mai ismereteink szerint az EPS volt az első tudományos társulat Európában, amely a vasfüggöny két oldalán élő fizikusokat, illetve ott működő fizikai társulatokat szövetségbe tömörítette. Azóta is Társulatunk DNS-ének elválaszthatatlan része az, hogy tudományos hidakat épít a politikai megosztottságon keresztül.

Természetesen az EPS sem néhány hét alatt alakult meg; az operatív bizottság több mint két éven keresztül működött az új társulat célkitűzéseinek, tagsága összetételének és irányításának előkészítése érdekében. A kezdetektől *Gilberto Bernardini*, a Scuola Normale Superiore di Pisa akkori rektora volt az EPS-kezdémenyezés motorja. A későbbiekben ő lett a Társulat első elnöke.

Bernardini 1960 és 1961 között a CERN első kutatási igazgatója volt, és azóta is a nemzetközi tudományos együttműködés erős szószólója. Annak ellenére, hogy a CERN-nek nem volt formális intézményes szerepe az EPS létrehozásában, az európai együttműködés CERN-i modellje, illetve a CERN-ben tevékenykedő más kiemelkedő fizikusok – köztük *Bernard Gregory* főigazgató – támogatása jelentős hatást gyakorolt az új társulat megszületésére. Mindezek mellett, habár a CERN egy alapvetően a nyugat-európai országok által létrehozott szervezet volt (a CERN-t 1954-ben alapító tagok közül a politikai rendszerektől magát függetlenítő Jugoszlávia 1961-ben már elhagyta azt), jó időben elkezdte szorosabbra fűzni a tudományos kapcsolatrendszerét a Szovjetunióval és más kelet-európai országokkal, főleg a Dubnai Egyesített Atomkutató Intézetten keresztül. A sikeres CERN-modell által inspirálva, és előrelátó fizikusok egy csoportjá-

Az Európai Fizikai Társulat hivatalos alapító ünnepsége a Genfi Egyetem Aula Magnájában, a képen az összegyűlt fizikusoknak beszédet tartó D. van Berchem rektorral. A pódium bal oldalán az EPS első elnöke Gilberto Bernardini. (A *CERN Courier* képe, 8. évf. 10. szám, 1968.)

nak termékeny gondolatai alapján az Európai Fizikai Társulat hivatalosan 1968. szeptember 26-án jött létre Genfben. Az első *A fizika növekedési pontjai* elnevezésű tudományos konferencia megtartására 1969. április 8. és 12. között került sor Firenzében, amelynek helyszínéül a nagy presztízsű Palazzo Vecchio és az Orsanmichele szolgált. Az 50. évforduló ünnepi ceremóniájának a Genfi Egyetem ugyanazon Aula Magnája adott otthont 2018. szeptember 28-án, ahol az avatoulés is megtartásra került 1968-ban.

Fontos megjegyezni, hogy az alapító atyák víziójában már a kezdetektől több szerepelt, mint csupán egy új fizikai társulat felállítása. Az Aula Magnában elmondott avatóbeszédében Bernardini azon kívánságának is hangot adott, mely szerint az EPS alapítása „a tudósok azon elkötelezettségének demonstrálása, amely a lehető legszorosabb együttműködésre törekedve, pozitívan járulhat hozzá Európa kulturális egységének erősítéséhez”. A nemzetközi tudományos együttműködés eddig és ezt követően is folyamatosan lényeges szerepet játszik abban, hogy egyesítse a különböző kultúrájú és nyelvű, különböző politikai berendezkedésű országokat. A fizika hagyományosan a nemzetközi együttműködés élharcosa volt, és az Európai Fizikai Társulat ennek a folyamatos törekvésnek egyik kulcsszereplője.

E rövid cikknek szándékoltan nem célja az EPS történetének szisztematikus és átfogó leírása, miután a szerző sem nem tudománytörténész, sem pedig az EPS történetének szakértője. Társulatunk történeti fejlődésének különböző aspektusairól szóló cikksorozat található az EPS hírmagazinja, a *Europhysics News* 49/2. és 49/3. számában, illetve egyéb tényanyag található az EPS-ről az eps.org internetes portálon.

A cikkemben inkább az EPS-nek az európai tudományos színtéren betöltött szerepére és pozíciójára igyekszem koncentrálni. Ma az EPS kétféle módon szolgálja az európai fizikusközösséget: a tudományos társulatok klasszikus tevékenységein – konferenciákon, publikációkon és díjakon – keresztül határokon és tudományágakon átívelően támogatja az együttműködést, és segíti elő a kohéziót, illetve a politikai döntéshozókat, a médiát és a társadalmat elérve támogatja a fizikai kutatók és a fizikaoktatás fontosságának megismertetését ebben az egyre összetettebb és versengőbb környezetben. Társulatunk egyedülálló sokszínűségét jól tükrözi a kezdeményezések és tevékenységek kivételes változatossága.

Tagság

Az EPS Alapszabálya első tervezetének szövegezése során a legmarkánsabb vitát annak eldöntése okozta, hogy „egyének társulataként”, avagy „társulatok társulataként” működjön, és az erről szóló párbeszéd a mai napig tart. A nyilvánvaló kompromisszum mindkét kategória elfogadása lett, és ez a megoldás kiállta az idő próbáját. Az egyes országok fizikai társulatai számára az EPS egy egyedi platformot biztosít ahhoz, hogy megoszthassák a legjobb gyakorlataikat, illetve ahhoz, hogy európai szinten közös projekteket valósítsanak meg a tudományos publikációk megjelenítésétől a fizika tudományának a nemzetközi politikai küzdőtereken való népszerűsítéséig. Vitathatatlan, hogy az EPS rendkívül sikeres volt az egyes országok fizikai társulatainak szövetségbe tömörítésében: az 1968-as alapításban résztvevő 20 társulat és hasonló szervezetek száma 42-re nőtt, lefedve ezzel – néhány kivételtől eltekintve – Európa egészét és Izraelt. Ez a 42 társulat ma több mint 130 000 tagot képvisel.

Az EPS termékeny talajt kínál 3500 egyéni tagjának a személyes kapcsolatépítéshez, számos lehetőséget ad ahhoz, hogy hozzájárulhassanak Társulatunk stratégiájának és tevékenységének alakításához, végrehajtásához, valamint, hogy részt vegyenek az EPS munkacsoportjainak és divízióinak tudományos tevékenységében. Az EPS-beli egyedi tagságra sokan úgy tekintenek, mintha az versengene az adott ország társulatában való tagsággal; ám a valóságban ez egy kiegészítő lehetőség annak érdekében, hogy két út nyílhasson meg a személyes tudás kicserélésére a nemzeti és az európai szintek között, mindkét fél meglégedésére.

Az első Alapszabály megalkotásakor egy harmadik kategóriát, a társult tagok kategóriáját is bevezették. Kezdetben a fizikai laboratóriumokat célozta meg, majd a kör fokozatos kiszélesítésével jelenleg különösen azokra az ipari vállalatokra irányul, amelyek fizikával foglalkoznak, vagy vállalják saját fizikai kutatások folytatását. Az EPS-beli társult tagság különleges lehetőség az elkötelezettség és a fizikai kutatások, képzés, tudományos ismeretterjesztés terén elért eredmények demonstrálására, valamint a fenntartható stratégiák és gyakorlatok bemutatására. A társult tagok száma folyamatosan változott az EPS története során, és a jelenlegi mintegy 40 tag főleg az állami kutatóintézetek és egyetemek közül kerül ki.

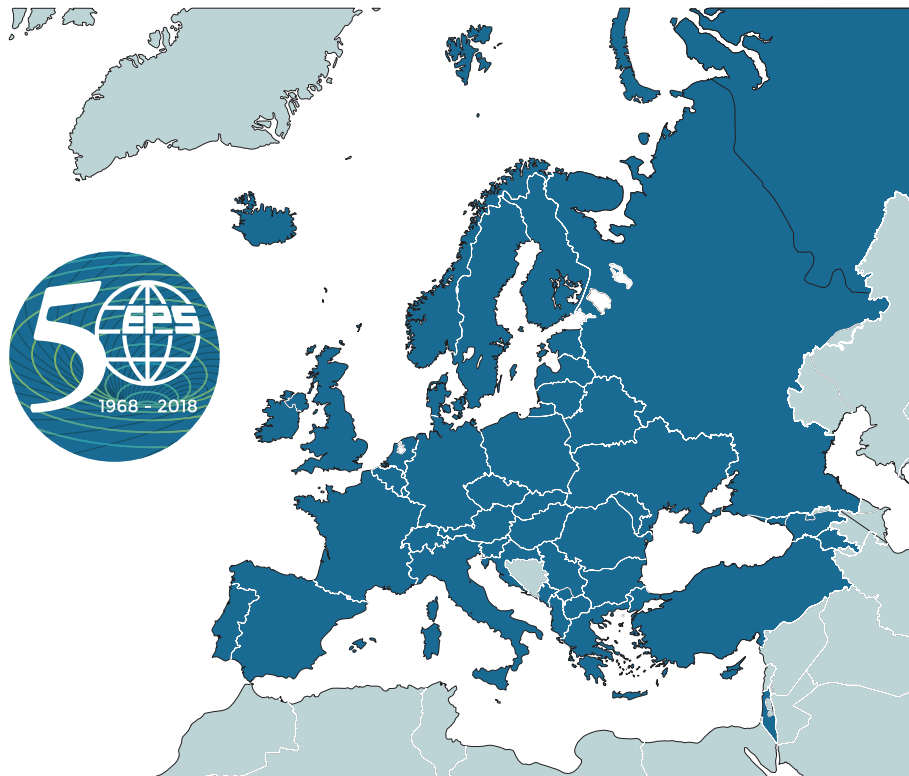
Míg a teljes joggal rendelkező tagtársulatok számának bővítése nagyon szűk keretek között mozoghat, addig az egyéni és a társult tagi kategóriákban szinte korlátlan az EPS résztvevői bázisának szélesítési lehetősége. Ezért most intenzív kampány indul, amely a Társulat múltbelinél vonzóbb arculatát bemutatva igyekszik új társult tagokat toborozni. A beindítást követően hasonló toborzó kampány várható az egyéni tagok irányában is.

Az EPS mint tudományos társulat

Divíziók és munkacsoportok

A divíziók és a munkacsoportok az Európai Fizikai Társulat tudományos éltető elemei; olyan fórumok, ahol az ötletek megvitatásra, a projektek megvalósításra, az eredmények bemutatásra, és a teljesítmények díjazására kerülnek. Az egységek tudományosan autonómak, azonban munkájuk kritikus fontosságú annak érdekében, hogy hosszú távon lássák el az EPS-t azzal a tudományos munícióval, ami a hiteles szerepléshez szükséges olyan terepeken, mint a tudománypolitika és a tudomány megismertetése a társadalommal. Mint sok más társulat esetében, a divíziók – jelenleg 12 van – szakterületek és részterületek szerint szerveződnek dinamikus módon: a „legújabb kölyök a telepről” a Gravitációs Fizika Divízió, amely 2017-ben került felállításra a gravitációs hullámok Nobel-díjat érdemlő felfedezését követően.

Kontrasztként az EPS munkacsoportok – jelenlegi számuk 6 – főleg több tudományágat átfogó, interdiszciplináris témákkal foglalkoznak nagyon eltérő módon: ilyenek például a Részecskegyorsító, a Fizikortörténeti vagy a Fizika a Fejlődésért Munkacsoport.

Ezen országok nemzeti fizikai társulatukkal képviselik magukat az 50 éves EPS-ben.

Konferenciák

Jóllehet az internet korában egyszerű az elektronikus kommunikáció, a konferenciák, workshopok és iskolák fontos színterei az új ötletek és projektek megvitatásának, eredmények bemutatásának és a kutatók következő generációja képzésének. Az EPS legtöbb divíziója és munkacsoportja legalább évente vagy két évente tartott konferenciasorozatot szervez *Eurofizikai Konferencia* közös elnevezéssel; amelyek közül számos rendezvényt nemcsak Európában, de világviszonylatban is a vezető események között tartanak számon. Azok a konferenciák, amelyeket nem az EPS hivatalos szervezésében rendeznek meg, az „EPS által elismert konferencia” besorolásért folyamodhatnak. Az EPS Konferencia Bizottsága biztosítja, hogy minden Eurofizikai és az EPS által elismert konferencia pontosan betartsa a mindenkire vonatkozó szigorú tudományos minőségi és szervezési előírásokat valamennyi tudományterületen. Az Esélyegyenlőség Bizottsága által kezdeményezett, a Nemek Arányát Monitorozó Program szerint, az EPS által támogatott konferenciák vonatkozásában, középtávú elvárás olyan új szabályok bevezetése, amelyek biztosítják a fizikus nők megfelelő képviseletét az EPS-rendezvényeken.

Díjak, elismerések, kitüntetések

Az EPS díjai, elismerései és kitüntetései jutalmazták a kiemelkedő tudományos teljesítményt, bátorítják a feltörekvő tehetségeket, és felhívják a figyelmet a fizikus közösségnek tett kivételes szolgálatra. Több

alkalommal az EPS díjaival kitüntetettek később Nobel-díjjal jutalmazták: például a közelmúltban, 2017-ben a „Giuseppe és Vanna Cocconi-díjat a Rézszecke-asztrofizikáért” *Rainer Weiss, Kip Thorne és Barry Barish* kapták meg, akik később az év folyamán megosztott fizikai Nobel-díjban is részesültek. A legtöbb EPS-díjat a divíziók ítélik oda egy speciális tudományterületet kiválasztva, és az átadásra gyakran az Eurofizikai Konferencián kerül sor. Mindazonáltal vannak EPS-szintű díjak is: a legnagyobb presztízsű az Edison–Volta-díj, amelyről az EPS a comói Alessandro Volta Tudományos és Kulturális Központtal és az Edison Zrt.-vel közösen dönt. 2018-ban ezt a díjat *Alain Brillet, Karsten Danzmann, Alberto Giazotto és Jim Hough* kapta szintén a gravitációs hullámok felfedezésében végzett alapvető jelentőségű munkájáért. Az EPS-szintű díjak közül kiemelendő még az Emmy Noether-díj, amelynek odaítéléséről az Esélyegyenlőség Bizottsága dönt; ezzel a kiemelkedő teljesítményű női tudósokat jutalmazták, példaképpül állítva őket a fizikus nők fiatal generációi elé.

EPS Fizikatörténeti emlékhelyek

Ugyan csupán rövid múltra tekint vissza, mindazonáltal figyelemreméltoan sikeres és népszerű az EPS által adományozott címek széles sorában a *Fizikatörténeti emlékhelyek* program, amely mindössze pár éve, *Luisa Cifarelli* korábbi EPS-elnök – ma az Olasz Fizikai Társulat elnöke – vezetése alatt került bevezetésre. Az EPS történelmi emlékhelyek olyan helyekről emlékeznek meg Európában, amelyek a fizika fejlődése és története vonatkozásában fontosak; továbbá olyanokról, amelyekhez a fizikatudomány egy-egy jelentős eseménye, felfedezése, egy vagy több tudós kutatása köthető. Mindezidáig több mint 40 történelmi emlékhely került kiválasztásra, közülük három van Magyarországon. A helyszínek listája rendkívül sokszínű. Két helyszínt az EPS és az Amerikai Fizikai Társulat közösen jelölt ki, mindkettő szorosan kapcsolódik *Albert Einstein* életéhez és munkájához: az „Einstein-ház” a svájci Bernben, és az Institute for Advanced Study Princetonban, ahol Einstein élete második felének java részét töltötte, miután az Egyesült Államokba emigrált.

Kiadványok

Az EPS kiadványai a Társulat tudományos érdeklődésének és tevékenységének teljes spektrumát lefedik. A kiadványok között a központi szerepet az EPS fennállásával szinte egyidős, jelenleg évente öt számmal megjelenő hírmagazin a *Europhysics News* játssza. Ez a mai napig hagyományosan nyomtatott magazin, bár most már hozzáférhető az ingyenesen olvasható online kiadás is. A kiadványt a havi internetes e-EPS hírlevél egészíti ki, ami inkább az EPS-re és az európai fizikusközösségre koncentrál, mint a tudományos tartalomra. Az EPS jelenteti meg IOP-vel karöltve az a *European Journal of Physics* című folyóiratot, amely-

re széles körben, mint az egyik vezető – valójában „a vezető” –, a fizikaoktatásnak szentelt fizikai folyóiratra tekintenek.

Az EPS tudományos folyóiratainak zászlóshajója az *EPL* (korábban *Europhysics Letters*), amely 1986-ban alapvetően a *Lettere al Nuovo Cimento* és a *Journal de Physique Lettres* fúziójából jött létre. Az *EPL* jelenleg a figyelem középpontjában van. Magas minőségűnek jegyzett folyóiratként küldetésének tekinti, hogy széles érdeklődési körű, interdiszciplináris fókuszú kiadvány legyen. Ugyanakkor a hagyományos, előfizetés-alapú üzleti modelljének olyan komoly versenytársak kihívásával kell szembenéznie, mint az új, egy szűk szakterületre koncentráló, kizárólag internetes kiadású folyóiratok megjelenése, illetve a szabadon hozzáférhető kiadványok felé való elmozdulás. Ahhoz, hogy ezen a gyorsan változó kiadványpiacon az *EPL* továbbra is sikeres legyen, újja kell alakítania magát, új szerkesztői kezdeményezésekkel és felülvizsgált üzleti modellel. Ebben a folyamatban az *EPL* tapasztalt előállítói és terjesztői partnerekre támaszkodhat, legnagyobb értéként pedig egy magasan jegyzett, önkéntes szerkesztőbizottságra, amely biztosítja a minőségi és egységes tartalom legmagasabb színvonalát.

Az EPS a tudománypolitikai küzdőtéren: válogatott példák

A karrierfejlesztés támogatása: a Young Minds Project

A *Young Minds Project* az EPS azon programjainak zászlóshajója, amely a tudományterület jövőjét jelentő fiatal tudósgenerációk szövetségbe tömörítésével és támogatásával foglalkozik, különös hangsúllyal a tudományos ismeretterjesztésre és a határon átnyúló kapcsolatépítésre. A Young Minds (YM) Project elemi szerveződési egységei a helyi csoportok, amelyek száma 2017-ben 40-ről 49-re emelkedett – ez a legnagyobb mértékű növekedés a projekt 2010-es indítása óta –, és jelenleg 23 különböző országot foglal magában. Miután 2016-ban *Eva Salvador* vette át az YM Szervezőbizottságának elnöki posztját, a leköszönő elnök, *Antigone Marino* (Nápoly) a projekt előmozdítása érdekében sok éven keresztül kifejtett munkája, kiemelkedő vezető szerepe elismeréseként 2017-ben, teljesen megérdemelten, az EPS Kiemelkedő Teljesítményért Kitüntetésében részesült. 2018 óta az YM projektet *Roberta Caruso* vezeti ugyancsak Nápolyból. A fiatal nők előtérbe helyezése az YM projektben csak egyike az EPS azon erőfeszítéseinek, amelyek a fizikus nők jobb képviselésének előmozdítására, valamint karrierlehetőségeik valamennyi szinten történő javítására irányul. Az egyéb, az EPS Esélyegyenlőség Bizottsága által *Lucia di Ciaccio* vezetése alatt kezdeményezett programok közül említésre méltó az EPS által támogatott konferenciákhoz kapcsolódó Nemes Arányát Monitorozó Program, illetve az Emmy Noether-díj, amelyek ebben a cikkben korábban már említésre kerültek.

Az EPS titkársága a Haute-Alsace Egyetem területén Mulhouse-ban (Franciaország).

Európai Integráció

Másféle egyenlő vagy egyenlőtlen lehetőségekkel történő foglalkozás szerepel az Európai Integrációs Bizottság (CEI) napirendjén. Majdnem 30 évvel a vasfüggöny lebontása után a kutatási és támogatási lehetőségek még mindig egyenlőtlenül kerülnek elosztásra Európában, ami továbbra is egyenlőtlen eredményez a nyugati és a keleti országok között. A CEI a kelet-, közép- és délkelet-európai, valamint az egyéb tagtársulatok közötti kooperáció erősítésével igyekszik megoldást találni a problémára, illetve ugyanezen szellemben támogatja az EPS a Délkelet-európai Nemzetközi Intézet a Fenntartható Technológiákért (SEEIST) kezdeményezést.

A brüsszeli EPS képviselő

Az EPS évek óta erőfeszítéseket tesz azért, hogy erősítse tudománypolitikai jelenlétét, különösen a Brüsszelben létesített képviselőt, illetve a komoly presztízsű Tudománypolitikai Tanácsadó Testület felállításán keresztül. A hangsúly az Európai Bizottság következő, FP9-es, hivatalosan *Horizont Európa* néven futó keretprogramját előkészítő konzultációban való folyamatos részvételen van. Az EPS egyike a mintegy 12 000, az EU Átláthatósági nyilvántartásában regisztrált szervezetnek. Ezen szervezetek közül természetesen nem mindegyik foglalkozik a tudománypolitikával és a keretprogramokkal, ugyanakkor maga a puszta szám is jól illusztrálja, hogy milyen kihívást jelent elérni, hogy mondandónk hallható legyen Brüsszelben. Fokozott erőfeszítéseket kell tenni kapcsolatrendszerünk fejlesztéséért, illetve a közös érdekek védelme érdekében a partnerszervezetekkel való kapcsolat szorosabbá fűzéséért. Egy olyan környezetben, ahol a kutatási programok megvalósítása és támogatási lehetőségek megszerzése egyre inkább társadalmi, mint tudományos kihívást jelent, az EPS-nek az alap- és alkalmazott kutatások közötti egészséges és fenntartható egyensúly megteremtését kell támogatnia. Európának olyan tudományos szintérré kell válnia,

ahol nincsenek másodrendű állampolgárok: a Horizont Európának nemcsak a támogatási alapokhoz, és a kutatási lehetőségek infrastrukturális háttéréhez való fair és kiegyensúlyozott hozzáférést kell biztosítania valamennyi EU-ország számára, de nyitottnak kell maradnia a nem EU-tagállamok részvétele irányába is, olyan országok sikeres *Horizon2020* partnerségi példáját követve, mint Norvégia és Svájc. Természetesen a Brexit eddig példa nélküli méretű és összetettségű dimenziókat ad majd ehhez a vitához, azonban – ahogyan az már említésre került – az európai fizikusközösség erős kohéziója érdekében, a politikai megosztottságon átívelő tudományos hidak építése mindig is elidegeníthetetlen részét képezte az EPS küldetésének.

Ugyanezen szellemben az EPS aktív szerepet játszik az Európai Bizottság által kezdeményezett és jelenleg is tartó Nyitott Tudomány vitasorozatban, főleg a korábbi elnök, *Christophe Rossel* személyén keresztül, aki az Európai Bizottság Nyílt Tudomány Politikai Platformjának tagja.

Azért, hogy a politikai szintéren hiteles szereplőnek tekintsék, az EPS-nek széleskörű, megingathatatlan bizonyítékkal kell szolgálnia. Ennek érdekében a *Fizika fontossága az európai gazdaság vonatkozásában* című, elsőként 2012-ben publikált nagyszerű tanulmány a jelenlegi statisztikai adatokra alapozva felfrissítésre kerül. A program gerincét mindazonáltal *A Horizon 2050 nagy kihívásai* című keretdokumentum adja, ami megnevezi azokat a társadalmi és tudományos kihívásokat, amelyekkel a fizikának várhatóan szembe kell néznie a 21. század közepéig.

Globális kapcsolatrendszer

A tudományos együttműködés egyre inkább világméretű törekvéssé válik, ami a nem európai partnerszervezetekkel és szervezetekkel való növekvő együttműködésben is visszatükröződik. Az EPS hosszú évek óta együttműködik az Amerikai Fizikai Társulattal (APS) és az Ázsia–Csendes-óceáni Fizikai Társulattal (AAPPS) közös programokban és projektekben; emellett az EPS megfigyelőként részt vesz a Nemzetközi Fizikai Unió (IUPAP) munkájában. Fontos súlyponti elem a *Fizika a Fejlesztésért* témában folytatott együttműködés, különösen Afrikával és a Közel-kelettel. Az EPS és az APS más partnerekkel együtt vendégkutatók látogatásait finanszírozó utazási programmal támogatja a SESAME fényforrásprojektet Jordániában.

A tudományos közösség egyetemes aggodalommal fordul a tudomány szabadságának védelme irányába, ami magába foglalja a tudomány gyakorlásának a nem tudományos szempontoktól és kényszerítéstől mentes szabadságát, a tudósok személyes szabadságának biztosítását, és az emberi jogok figyelembe vételét. Ez egy olyan terület, ahol az EPS már a múltban is aktív volt; kiemelkedő példaként említhető a disszidens szovjet tudósok *Andrej Szabarov* és *Jurij Orlov* érdekeinek megvédése. A közelmúlt eseményei

és történései is arra tanítanak bennünket arra, hogy a tudomány szabadsága olyan fontos és törekeny dolog, amit sohasem téveszthetünk szem elől, még európai összefüggésekben sem.

Végkövetkeztetés

Fennállásának 50. évfordulóján, az Európai Fizikai Társulat büszkén tekinthet vissza ugyanennyi, a fizikusszféra számára kiemelkedő szolgálatot nyújtó évre. A Mulhouse-ban található központban működő

maroknyi, ugyanakkor profi szervező csapat mellett az EPS ma is jobbára egy önkéntes szerveződés, így ez egy nagyszerű alkalom a köszönet kifejezésére azon sokak felé, akik éveken keresztül keményen dolgoztak az EPS növekedése és felvirágoztatása érdekében. Szerencsére sokkal többen vannak annál, hogy ehelyütt név szerint valamennyien felsorolásra kerülhessenek. Mindazonáltal szeretném külön is kifejezni köszönetemet az Eötvös Loránd Fizikai Társulatnak, az EPS egyik alapító tagjának az elmúlt ötven évben nyújtott lankadatlan támogatásért és csodálatos partnerségért.

ÖTVEN ÉVE AZ EURÓPAI FIZIKAI TÁRSULATBAN

Króó Norbert
az EPS egykori elnöke, tiszteleti tagja

Ötven éve, 1968. szeptember 26-án néhány éves előkészítő munka lezárásaként Genfben megalakult az Európai Fizikai Társulat (EPS). Az Eötvös Loránd Fizikai Társulat egyike volt az alapítóknak. Én akkor Dubnában, az Egyesített Atomkutató Intézetben dolgoztam és meghívást kaptam az alapítási ünnepségre. A meghívót bő egy hónappal az esemény előtt postázták, én azonban csak két nappal az ünnepség után kaptam meg. Gondolom nem véletlenül. Ez a szándékos késleltetés jól példázza az akkori viszonyokat.

Dubnából 1971 nyarán tértem haza, és még szinte meg sem melegedtem, amikor az ELFT akkori elnöke, *Sziget György* akadémikus meghívott egy beszélgetésre. A téma a magyar képviselet volt az EPS-ben. Szigeti elnök úr arra kért, hogy vállaljam el a magyar fizikusok képviseletét ebben az új európai szervezetben. A rábeszélő szöveg tartalma a következőképpen hangzott: Európa előbb vagy utóbb egyesül és ennek az egyesült Európának Magyarország is tagja lesz. E szervezetnek szüksége lesz egy, a fizikusokat képviselő európai szervezetre is és ez csak az EPS lehet. Manapság egy ilyen álláspont triviálisnak tűnhet, de 1968-ban ez olyan bátor vízió volt, ami akkor józan ésszel lehetetlen ábrádnak látszott.

A 2018. október 12-én – az EPS Fizikatörténeti Emlékhely avatása és az Európai Fizikai Társulat megalakulásának 50. évfordulója alkalmából – tartott előadás frott változata.

Króó Norbert fizikus, kutatóprofesszor, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. 1993 és 1995 között az EPS elnöke. 1999 és 2005 között az MTA főtitkára, majd 2005-től alelnöke. A szilárdtestfizika neves kutatója. 1981 és 1998 között az MTA Központi Fizikai Kutatóintézet Szilárdtestfizikai Kutatóintézete igazgatója. (Wikipédia)

Az érvelést megértettem, a felkérést elfogadtam, tagja lettem az EPS Tanácsának, később a Végrehajtó Bizottságnak, a kilencvenes évek elején megválasztott elnöke, 1993 és 1995 között elnöke, majd lelépő elnöke lehettem a Társulatnak. Most pedig egyike lehetek a mintegy két tucat tiszteleti tagnak. Azóta is szívügyem, ami e fontos szervezetben történhet.

Izgalmas periódust jelentettek a hetvenes és nyolcvanas évek. Elzártágunk szimbolikus kerítése, a Vasfüggöny sok mindenben korlátozott bennünket, az EPS azonban hatékony formákat teremtett ennek legáltalább részbeni enyhítésére. Nálunk rendezett konferenciák, személyes kapcsolatok, oktatási programok lehettek ennek forrásai. Tagdíjunkat az akkor még nem konvertibilis forintban fizettük, ami lassan felgyülemlett. Ezt a pénzforrást és a többi szocialista ország tagdíját is úgy hasznosítottuk, hogy egy EPS fiilálé irodát hoztunk létre Budapesten, amit a Magyar Tudományos Akadémia a Nádor utcai irodaházban felajánlott két szobával segített. Az EPS akkori főtitkára, *Gero Thomas* pedig néhány évig ebből az irodából koordinálta a Társulat tevékenységét.

A rendszerváltás idején sok segítséget kaptunk nemzetközi összefogás eredményeként, például ajándék számítástechnikai eszközök és tudományos folyóiratok, továbbá ösztöndíjak formájában. Örömmel gondolok vissza arra, hogy különböző EPS funkcióimban ezt a segítséget koordinálhattam, illetve különböző formáit kezdeményezhettem. Elnökségem idején indítottuk a fizikai diákmobilitási programot, amelyben minden EPS tagország, mi is részt vehettünk. A fizikus hallgatók lehetőséget kaptak arra, hogy egy-két szemesztert a programhoz csatlakozó másik egyetemen látogassanak. Létrehoztuk az Optikai és Kvantumfizikai divíziókat, hidat építettünk a kutatások és az eredmények alkalmazásainak szervezetei között, együttműködési kapcsolatokat építettünk más európai szervezetekkel. Mindezzel azt kívántuk elérni, hogy az